

– כן משמע בפסחים נ: 'כבר קבלו אבותיכם עליהם שנאמר 'שמע בני... ואל תטוש תורת אמך'. וכ"ה בספר יראים (סו"י רסח) 'זמנלך דמנהגא מילתא היא? אמר רב שמן בר אבא אריו"ח: אמר קרא 'שמע בני... ואל תטוש...'. וכן בתשובת רבי אברהם בר"נ הירחי (הובא בסו"ס המנהיג מהדו' רפאל) הביא ממדרש: 'אל תטוש תורת אמך' – אלו המנהגות.

(ע"ב) 'עד תלתין יומין שריין בלא קליפה, מכאן ואילך אי אזרען אסורין ואי לא אזרען שריין. מנא ידעינן – אי אית בהו שורייקי סומקי אסירין' – אבל תוך שלשים, אפילו יש בהן שורות אדומות – מותרות, שאין זה דם (חדושי הרשב"א, הריטב"א והר"ן).

'טבח שנמצא חלב אחריו...' – נקט 'טבח' (שדרכו לנקר, כמו שכתב רש"י), ולא נקט בסתם 'מנקר' – יש לומר לפי שבא להשמיענו חידוש שקיים בטבח דוקא ולא באדם אחר; – שהטבח, אפילו מכר בשר בסתם – מלקין אותו או מעבירים אותו, כיון שדרכו בניקור, ואנשים מניחים מן הסתם שהוא ניקר, ואילו סתם אדם שמוכר – אין הבשר בחזקת מנוקר. ויש לשמוע מכאן שהטבח חייב לנקר את הבשר בטרם ימכרו. ואם כי משתנה הדבר לפי מנהגי המקומות והתקופות, מכל מקום מנהג כשר הוא להנהיג שהטבח ינקר בטרם ימכור, ולא ימכור שום בשר שאינו מנוקר. וראוי לתקן כזאת ולגדוד גדר, לעשות סייג לתורה. (עפ"י שו"ת מהרי"ק מ)

והלכתא, להלקותו בכזית לעברו בכשעורה' – ודוקא כשנמצא חלב, אבל נמצא אחריו חוט או קרום – מלמדים ומזהירים אותו שלא יזלזל באיסורים. (רמב"ם מאכ"א ז, כא; תשו"ע יו"ד סד, כא). והמדובר כאן אפילו בפעם אחת, ואין צורך שיוחזק בדבר. (עפ"י שו"ת הריב"ש קיג. ופשוט בשאר הפוסקים). וכבר כתב הרשב"א בתשובה (ח"א כ. ומובא בשו"ת הריב"ש שם), שטבח שיצאה טרפה מתחת ידו, אין לו התנצלות לומר שוגג הייתי, שאם כן – לעולם יאמר כן. ואולם אין דינו כעברייני במזיד שחזרתו לתפקידו קשה (ע' בסנהדרין כה), אלא נחשב כפושע וחזרתו קלה בקבלת חברות שיקבל עליו בפני שלשה להתנהג כחבר. 'וכל הדברים האלו נדונין לפי מה שהם, לפי כוונת האנשים ולפי אונסם ופשיעתם' הכל כפי ראות עיני הדיין. (עפ"י הר"ן; הגהות אשרי – מובא ברמ"א סד, כא).

'אכשור דריי?' – ע' בשו"ת הריב"ש שצד (מובא בקיצור לעיל טו).

דף צד

'אסור לגנוב דעת הבריות' – ואיסור תורה, כלול בלאו דלא תגנבו. (כן כתב בשו"ת הריב"ש 'המיוחסות' לג) עפ"י דקדוק בלשון הסמ"ג (לא-תעשה קנה). וע' גם אגרות משה יו"ד ח"א לא ד"ה ובעצם).

'לא ימכור אדם לחבירו סנדל של מתה בכלל של חיה שחוטת מפני שני דברים: אחד – מפני שמתעהו, ואחד – מפני הסכנה' – לפי הטעם השני, משום סכנה (של ארס. כדפרש"י), היה צריך לאסור גם כאשר מודיעו שהסנדל עשוי ממתה, שהרי הוא נותן לפני חברו דבר שיש בו סכנה, ואף על פי שהלה אינו חושש לדבר, מכל מקום נמצא מביאו לידי סכנה – ואם כן מדוע אסרו למכור רק כאשר מוכרו כאילו היא של חיה שחוטת?

וצריך לפרש שמדובר שהמוכר יודע בודאי שלא מתה הבהמה מנשיכת נחש, ולדידו אין כאן חשש סכנת ארס, ולכן אם היה מודיע לקונה, והלה יודעו ומאמינו שאינו משקר – היה מותר לו לקנות, ורק משום שאינו מודיעו נמצא כמאנהו. יוצא לפי זה ששני הטעמים שייכים לאונאה, אחד מצד הענין הממוני, שבשר מתה גרוע יותר מבשר שחוטה, והשני גם הוא מצד אונאה, שאילו היה מודיעו שהוא של מתה, אפשר לא היה מאמינו הלה והיה צריך לחוש שמא יש סכנה בדבר, ואם כן, גם לפי ידיעתו של המוכר שאין בה סכנה, מכל מקום יש כאן ענין אונאה מצד הקונה, שאילו היה אומר לו את האמת, לא היה קונהו מחשש סכנה. (עפ"י אגרות משה יו"ד ח"ג קלג, עע"ש.

מתוך דבריו שמענו, שאסור להונות את חברו הגם שעושה כן לצורך האמת שהיא ידועה לו, כגון שאם לא ירמהו – לא יאמין לו בדבריו, והוצרך לשנות כדי שיאמין לו לאמת – גם זה אסור.

ולולא דברי הגאון היה נראה כפשוטו הדברים, שאין מדובר כשהמוכר יודע ממה היא מתה, ואעפ"כ אין כאן נתינת סכנה ומכשול לפני חברו, כי מצד הדין אין לחוש למיעוט דמיעוט של ארס שנמצא בסנדל, (תדע, שאם כן היה אסור לקנות סנדל מעכו"ם או מכל אדם שאינו יודעו ומאמינו. וזה לא שמענו), אלא שמכל מקום יש בני אדם שמקפידים בכך, ולכן האיסור הוא רק כשאינו מודיעו, אבל הודיעו וסבר וקיבל – מותר).

ז'אין האורחין רשאים ליתן ממה שלפניהם לבנו ולבתו של בעל הבית אלא אם כן נטלו רשות מבעה"ב, ומעשה באחד...' – כתבו הפוסקים, דוקא בכגון המעשה שבגמרא, שהיתה סעודה מצומצמת, ונמצא בעל הבית מתבייש כשיחסר להם, אבל אם יש הרבה דברים על השלחן ולא יחסר, רשאים ליתן להם.

ולפי זה כל שכן אם כבר כלו לאכול ונשתייר – מותר ליתן להם מהשיריים. ובספר שמן רוקח חוכך בכל זה להחמיר. (מובא במשנה ברורה – קע סק"מ).

כענין הוזה – הוזהירות שלא לבייש לבעה"ב – מובא בירושלמי (ברכות ו,ו) שאין רשות לאורח להכנס אחר שלש פרפראות. 'ולא יפה הם עושים הבאים לסעודת מילה ונושאין וכדומה בסוף הסעודה, דפעמים אין לבעל הבית מה ליתן לפניהם ונמצא מתבייש'. (באור הלכה שם)

השולח ירך לחבירו; שלימה – אינו צריך שיטול הימנה גיד הנשה, חתוכה – צריך ליטול הימנה גיד הנשה' – הראב"ד (ב'איסור משהו' ומובא בראשונים) למד מכאן, מזה שחוששים שמא חברו יאכל את הגיד, משמע שמי שניקר את הבשר והלך לו ולא ידענו אם ניקר כולה אם לאו – כל שנראית כמנוקרת אין צורך להראותה לבקי לבדוק שניקרו את כולה כדת וכדין, אלא אפשר לסמוך על כך שהמנקר ניקר לגמרי, וכשם שרוב המצויים אצל שחיטה מומחים הם, כך רוב המצויים אצל ניקור ושאר מצוות. כי אם היה צריך לחוש – מה טעם לא ישלח לחברו, והלא צריך הלה להראותו לבקי לוודא שהגיד הוצא כולו.

ויש שצדדו לדחות הראיה, שאפשר שגזרו משום המקילים בטעות, אבל אין ראיה מכאן שמצד הדין אכן אין לחוש. (כ"כ הרשב"א, אלא שבסוף דבריו כתב שלא עשו תקנה בשביל הרשעים, והסכים לדברי הראב"ד). והר"ן כתב עוד, שנראה לחוש במקום שניקר והלך, שאפשר שלא השלים ניקורו, ועתיד לחזור ולהשלים.

(מו"מ נוסף בדברי הרשב"א והרא"ש הללו, [ובדין חזקת איסור בתערובת איסור עם התר] – ע' בשו"ת מהרי"ק מ; שב שמעתתא ג,ז, ו,ה; שו"ת פרי יצחק ח"א נז; שערי ישר ב,יא).

(ע"ב) 'זלימא נפל טריפתא לבני חילא? – לא זבני. והא קמטעי להו? – אינהו הוא דקמטעהו

נפשיהו, כי הא דמר זוטרא בריה דרב נחמן...' – הגם שיש חילוק גדול בין המקרים; במעשה דמר זוטרא בריה דרב נחמן, רבא ורב ספרא לא נתכוונו כלל להטעותו, וכאן הלא בכוונה אין מודיעים להם שהיא טרפה, כדי ליתן להם מקום לטעות בדבר; –

מוכח שפשוט לגמרא שאין נפקותא בכך, אלא גם כאשר מכוין מלכתחילה, כל שאינו מטעהו בהכרח, ויכול הלה להעלות על דעתו להסתפק בדבר, שמא הוא טרפה – אין זו הטעיה, שאינו אלא גרם בעלמא לאדם אחר שיטעה את עצמו. (עפ"י אגרות משה יו"ד ח"א לא. ע"ש אודות מנהג הסוחרים לשקע כבדים בדם כדי שייראו יפים, שיותר נוטה שאין בדבר משום אונאה.

ולכאורה יש לומר שלא התירו באופן כזה אלא להצלה מהפסד, כמו כאן, כדי שיימצאו קונים לטרפות. ועכ"פ אין ראוי לעשות כן. וראיה לדבר ממש"כ בשו"ע הגר"ז (הו"מ רכה, יט) שאפילו במקום שמנהג הקצבים לשרות הבשר ביין, והכל יודעים שכך דרכם (שהסמ"ע כתב שבאופן זה מותר לשרות), שומר נפשו ירחק מזה, לפי שיש לחוש שיסבור הקונה שהוא שמן באמת, שהרי יש הרבה שמנים בעולם. – אעפ"י שודאי יש לקונה מקום ספק, שהרי הכל יודעים שדרך לשרותם, והיה לו לשאול, ומדלא שאל איהו דקמטעי לנפשיה – אעפ"כ יש לחוש משום אונאה אף באופן זה.

ואולם נראה שמצד הדין אין איסור בדבר, גם במקום שאין הפסד, וכמו שכתב באגרות משה, (וכן מראים לכאורה דברי הסמ"ע הנוכח) – שלכך הוצרך רש"י לומר שמדובר בפותח חביות המכורות לחנוני כשאומר לו בשבילך אני פותחם – ומשמע שבפותח בסתם, כאשר יכול להעלות על דעתו לכאן ולכאן, מותר).

'אמר ליה רב ספרא: אנן לא הוה ידעינן דקאתי מר... אמר ליה רבא: מאי טעמא אמרת ליה הכי דאחלישתיה לדעתיה. אמר ליה: והא קא מטעינן ליה? – איהו דקא מטעי נפשיה' – וכנראה סבר רב ספרא שגם זה בכלל אונאה וגנבת דעת. ובב"ב פח ציינוהו לרב ספרא במידת האמת המיוחדת שבו, ואמרו 'דובר אמת בלבבו' – כגון רב ספרא.

'ככתבם וכלשונם'

'הנה בדבר שאלתו על מה ששמע שבישיבות מתירין להתלמידים לגנוב את התשובות להשאלות במבחיני הסיום שעושה המדינה (רידזענס) כדי להונות ולקבל את התעודות שגמרו בטוב – היה דבר זה אסור לא רק מדינא דמלכותא אלא מדין התורה. ואין זה רק גניבת דעת שגם כן אסור, כדאמר שמואל בחולין שאסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעתו של עכו"ם, וכל שכן הכא שהוא גניבת דעת לכולי עלמא אף לישראל – אלא דהוא גניבת ממון ממש, דהא כשירצה לפרנסתו במשך הזמן להשכיר עצמו אצל אחד לעבוד בעסקיו, ורוצים ברוב הפעמים במי שגמר היטב למודיו דחול, והוא יראה לו התעודה איך שגמר בטוב, ועל סמך זה קבלוהו – שזהו גניבת ממון ממש.

ואין לו לטעות ולומר שאף אם קבלוהו לעבוד אצלו אדעתא דהכי, הוא כמקפיד על דבר שאינו צריך, שרשאי לשקר – חדא, דאף אם הוא אמת שאין להקפיד, הוא ודאי קפידא ובטלה קבלתו. וגם, שאסור לשקר בכל אופן, אף שאינו נוגע לשום דבר, דאינו מהתלת-מילי דרשאי לשנות (בב"מ כג:)... ועוד, דכאן שמקפידין אינשי, ודאי שייך להקפיד, דיש ודאי דברים דמי שהוא בקי בלמודי חול הוא יותר יודע בעניני עסקי פרנסה ממשא ומתן, וממילא ודאי אסור אף למחשבתו שירויה על ידי זה בלמוד התורה, שגם בשביל למוד התורה אסור לגנוב. ואם חשקה נפשו בתורה, אין לו לדאוג שמא לא ידע

כל כך ולא יהיה לו סימן טוב עליהו, אבל האמת שאין בזה ענין ביטול תורה, דמאחר שהולך ללמוד למודי חול, הוא רק עצלות בעלמא כשלומד באופן שלא לידע, כי הזמן הוא על כל פנים מבטל, ואדרבה, מתרגל שלא לידע מה שלומד ומתרגל לעצלות. אבל ברור, שעצם הדבר ששמע מע"כ הוא שקר משונאי הישיבות, ומאלו שרוצים להחריב הישיבות ולהעליל עלילות ברשע – כי אדרבה ידוע שבני הישיבה הם מאלו שאף בלמודי חול עדיפי מתלמידים שלומדים בבתי ספר שלהם, ואל יחוש להשמועות של שקר, אף שהיה נכתב זה בעתון מפורסם לשונא תורה ויראי ה'. ויכול מע"כ לומר בפה מלא שהוא שקר וכזב משונאי תורה ודת ישראל...! (מתוך אגרות משה חו"מ ח"ב ל).

עוד בענין איסור גניבת דעת לעכו"ם – ע' במצויין בב"ק, בנספחים שבסוף חוברת יט.

דף צה

'טעמא דאיכוון לצעוריה לחבריה, הא לאו הכי – אסור... דאיתחזק איסורא' – ונחלקו הראשונים ז"ל אם בכלל האיסור גם הבשר שנלקח כבר מן המקולין, טרם שנודע על הטרפה, או שמא אין איסור אלא ליקח מכאן ולהבא, שכיון שדין 'קבוע' גזרת הכתוב היא, וחידוש הוא שאין הולכים אחר הרוב, אין לך בו אלא משעת חידושו ואילך, אבל כל מה שנלקח קודם, לא נולד בו הספק במקום קביעות האיסור, ומותר. (הרשב"א והר"ן הביאו בשם התוס' להתיר. וכ"כ הרשב"א בתורת הבית (ב,ד) ובמשמרת הבית). ואולם הרא"ה (בבדק הבית שם) אוסר למפרע.

ע"ע בענין זה: שו"ת הרא"ש כ,יז; ש"ך יו"ד קי סקי"ד ובפרי חדש שם; שערי ישר ד,ה; שבט הלוי ח"ב מא,ג.

תשע חנויות... ולקח מאחת מהן ואינו יודע מאיזו מהן לקח – ספקו אסור' – ביסוד דין 'קבוע' – ע' במצויין בסנהדרין עט. וע"ע שו"ת שבט הלוי ח"ב מא.

'נמצא ביד עובד כוכבים שאני' – 'לפי שאין לחוש משום נבלה אלא כל זמן שהיא מוטלת על גבי קרקע כדוגמת נבלה מושלכת, אבל כל זמן שאדם עסוק בה, אפילו ביד נכרי, אין עליה צורת נבלה, לפי שמנהגם היה שלא לסלק ידיהם מן הבשר עד שיתבשל ויאכל, לפיכך הבשר המושלך בקרקע ונתעלם מן העין אסור לרב, לפי שיש עליה צורת נבלה'. (בעל המאור).

והרמב"ן הביא מהראב"ד שלא אסרו אלא במקום שיש חשש שמא עורבים או שאר בעלי חיים הביאוהו, הא אם נמצאת תלויה באופן שאין העופות והשרצים עושים – מותר. והמעשה ברב שלא העלים עיניו מן הבשר היה באופן שהשרצים ונושאים ונותנים שם, ולפיכך חשש. (וע' גם בחדושי הרשב"א).

הרמב"ם (מאכלות אסורות ה,יב) פסק: נמצא ביד נכרי – אסור, ומקורו בירושלמי. (וכן פסק בשו"ע – יו"ד סג,א). וכבר תמה על כך הרמב"ן מסוגיתנו, שמפורש שנמצא ביד נכרי קל יותר מבשר שנתעלם מן העין. ותרץ בכסף-משנה, שזה שאמרו כאן, היינו במקום שמכריזים על הטרפה ובאותו יום לא הכריזו, אבל במקום שאין מכריזים, אם נמצא ביד נכרי, הרי זה גרוע יותר מבשר שנתעלם מן העין ואסור, (לשיטת הרמב"ם שפסק כרב).